

נשמת • NISHMAT
מדרשה גבוהה ללימודי
תורה לנשים
ע"ש גיני שוטנשטיין (ע"ד)

THE JEANIE SCHOTTENSTEIN
CENTER FOR ADVANCED
TORAH STUDY FOR WOMEN

רח' ברל לוקר 26 א', שכונת פת, ירושלים 93282 • טל': 640-4333 (02) • פקס: 640-4353 (02)
26A Berel Locker St., Pat Neighborhood, Jerusalem 93282 • Tel: (02) 640-4333 • Fax: (02) 640-4353

זכויות יוצרים

להדפסת ספר מסוים, ואותו מדפיס השתמש בסידור האותיות (מטריצות) שהכין בשביל היוזם, כדי להדפיס חלק מאותו ספר לטובת עצמו:

2. "נראה שחייב לשלם חלקו; שהרי גם בדר בחצר חברו... אם חסרו אפילו דבר מועט, מגלגלין עליו כל השכר כפי שנהנה, כמבואר בשו"ע בסימן שס"ג סעיף ז', יעוין שם. והרי גם כאן מחסרו הרבה, שאם לא היה שמעון מדפיס סדרים הללו, [לא] הוו שכיחי, וקפצו זביני (= קונים) על ספריו של ראובן... ועכשיו שמדפיס שמעון, יהיה סדרים הללו שכיחי ובזול, ולא יימצאו כל כך ברווח קונים שיקנו מראובן. וכיוון שגורם לראובן הפסד בזה, מגלגלין עליו כל מה שנהנה לפי חלקו מסידור האותיות" (נודע ביהודה, מהדו"ת, חו"מ כ"ד).

סיפור על קוקה קולה קדמונית:

3. "חפץ לדעת דעתי בדבר אשר אחד המציא לעשות מים מתוקים ומריחים, והשיג רשיון על זה מבית מועצות הרפואה בווארשא, ומובן כי דרוש לזה עמל והוצאה לא מעט... ועתה קם אחד הדר במרחק ט"ז פרסה ממנו, והדפיס עטיקעטין (= תוויות) כמתכונת של איש הנ"ל, ועושה גם כן מים הנ"ל, ומדביק עליהם עטיקעטין שכתוב בהם שם איש הנ"ל..."

בנידון דין יש לומר דכיוון שאינו משתמש בשלו (= אינו משתמש בחפץ פיזי השייך לממציא המקורי), יכול לעשות זה לכתחילה. ואף להנודע ביהודה שם סי' כ"ד שכתב שלכתחילה היה יכול למחות שלא ידפיס באותיות ששילם הוא בעד סידורם, יש לומר דשם אף שהאותיות הם של המדפיס, מכל מקום הסידור הוא שלו, ויש לו קצת קניין בזה, אי נימא אומן קונה בשבח כלי. אבל בנידון דין, אינו משתמש בשלו מאומה" (דברי מלכיא, ח"ג, קנ"ז).

ג. האם יש זכויות ליוצרים?

האם מבחינה מוסרית ההלכה בכלל מכירה במושג של קניין רוחני?

מושג זכויות היוצרים (הממוניות) והקניין הרוחני לא נזכר במפורש במקורות חז"ל (נסו לחשוב - למה לא?). חכמינו האחרונים ניסו להעלות כמה יסודות היכולים להצדיק הגנה על זכויות יוצרים.

א. יורד לאומנות חברו

הרמ"א בא להגן על הזכויות של מדפיסי ספר משנה תורה לרמב"ם (בניניהם הגאון מהר"ם פדובה), ולאסור קניית מהדורה מתחרה של הספר. היסוד המרכזי שהזכיר הרמ"א בהקשר זה הוא דין יורד לאומנות חברו (ב"ב כא:). כלומר, האיסור על אדם להתחרות בתחום העיסוק של חברו באופן לא הגון. הרמ"א הסיק מהסוגייה שאסור לאדם להיכנס לאומנות חברו, אם יגרום לו פגיעה ודאית ("ברי היזקא"). הרמ"א הוסיף וטען שלכן אסור להתחרות במו"ל ולהדפיס את אותו הספר שהוא מתפרנס מהפצתו:

1. "היסוד הפשוט הראשון הוא בפרק 'לא יחפור' (ב"ב כא:), 'אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקים ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקא מוקים גביה, דינא הוא דמעכב עליהן (= יכול אדם לעכב אדם שבא מרחוק ורוצה להעמיד ריחיים להשכרה ליד הריחיים שלו)... אם כן, הרי לפנינו שמדינינו אין לו ליענטילומר (=מדפיס) השני להדפיס זה כלל, והגאון הנ"ל היה יכול לעכב עליו... דבדבר דְּבָרֵי היזקא (= שהיזקו ודאי)... כולי עלמא מודו... ואם כן, בנידון דין נמי בריא היזקא הוא, כי היענטילומר השני נתן להכריז שכל ספר יזיל זהוב טפי מהגאון. ומי ראה זאת ולא יבוא אליו לקנות ממנו. ויכול הוא להזיל, כי הוא מעשירי הארץ" (שו"ת הרמ"א, סי' י').

ב. חיוב הנאה

לפי ההלכה, כלומר: אם אדם נהנה מרכוש חברו, חייב לשלם לו רק אם חברו נחסר והפסיד (למשל, אם נכנס לגור בבית נטוש ששייך לחברו, פטור מלשלם דמי שכירות. אך אם לכלך את הקירות, "מגלגלים עליו" את כל דמי השכירות הגבוהים).

הנודע ביהודה הוא שהעלה את היסוד המשפטי הזה לדיון במסגרת שאלת זכויות יוצרים. הוא דן באדם ששכר מדפיס

נשמת • NISHMAT
מדרשה גבוהה ללימודי
תורה לנשים
ע"ש ג'יני שוטנשטיין (ע"ר)

THE JEANIE SCHOTTENSTEIN
CENTER FOR ADVANCED
TORAH STUDY FOR WOMEN

רח' ברל לוקר 26 א', שכונת פת, ירושלים 93282 • טל': 640-4333 (02) • פקס: 640-4353 (02)
26A Berel Locker St., Pat Neighborhood, Jerusalem 93282 • Tel: (02) 640-4333 • Fax: (02) 640-4353

4. "זה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים ע"פ תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם. והרי בלאו הכי אם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה, אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו. והרי נודע שר' אברם יעקב מהרובשוב שעשה החשבון במאשין, כל ימיו קיבל שכרו מהקיר"ה (= הקייזר ירום הודו) בווארשא; ולא היא תורה שלמה שלנו כשיחה בטילה שלהם? ! וזה דבר שהשכל מכחישו. ומעשים בכל יום שהמדפיס חיבור יש לו ולבא כוחו זכות"
8. "הגזירה היא קדמונית, מכל הגאונים על כל באי עולם, אפילו במצולת היס... אלא הכא צריך להתחדש אצל כל מדפיס ספר, כי לאו כל אנפין שווין" (חתם סופר, חו"מ סי' מ"א).

ו. בדרונן

9. "מה דינו של מי שרוצה להעתיק מספר רק קטע קטן? נראה לעניות דעתי כי בכל מקרה בו אנו סהדי (= עדים) שאדם לא יקנה ספר וישלם בעבורו טבין ותקילין רק כדי להעתיק קטע כה קטן אין כל מניעה מלהעתיק את הקטע. נראה שלכך יודה גם בעל השואל ומשיב שכן יש בכך משום זה נהנה וזה לא חסר, וקיימא לן שכהאי גוונא כופים על מדת סדום... מה הדין במקרה שרוצים להעתיק ספר שלם והספר אינו נמצא בשוק? האחרונים הסכימו שזכות המחבר נשמרת גם אם הספר אינו נמצא בשוק. זכותו של המחבר להחליט מתי וכיצד להדפיס את ספרו, ואם ידפיסו אחרים את הספר - יפסיד מכך המחבר. מאידך גיסא, כל עוד אין הספר בנמצא, אי אפשר לאסור להעתיק את הספר לשימוש עצמי" (הרב נפתלי בר אילן, 'העתקת ספרים או קסטות', תחומין ז, עמ' 367).

הרב שמעון שקופ מתייחס לנושא קניין רוחני אגב שאלה אחרת לחלוטין: מדוע חייב אדם על בור שחפר ברשות הרבים? הרי אין לו בעלות וקניין על בור זה!

5. "כמו שבדברים שנוגעים לזכות האדם מוסכם על פי דיני התורה ודיני העמים שכל מי שממציא דבר חדש בעולם הוא הבעלים עלי' לכל דבר זכות, כמו כן קראה התורה לאיש המכין תקלה בשם בעל הבור ובעל האש, וחייבה בנזקין את בעל המזיק" (חידושי ר' שמעון שקופ, ריש ב"ק).

ד. דינא דמלכותא; מנהג האומנים

6. "ורשאינ בני העיר להתנות על המידות ועל השערים ועל שער פועלים, ולהסיע על קיצתן (לקנוס את העוֹצֵר)" (ב"ב ח:).
7. "יש לזה גדר מנהג אומנים כשתקנו ביניהם דבר... כיוון שנהגו כיום כל סוחרי הספרים בסדר מסוים, ונעשה הדבר למנהג קבוע וברור, אסור לעבור על מנהג זה לכולי עלמא" (הרב עזרא בצרי, תחומין ו', עמ' 181).

ה. תקנת חכמים

יש חכמים שדיברו על תקנה קדמונית בנוגע לזכויות יוצרים מסוימות: